

8. Ягунов Д. Альтернативні санкції в сучасному пенальному ландшафті. *Актуальні проблеми політики*. 2007. Вип. 30. С. 204–211.

9. Деякі проблемні питання застосування альтернативних видів покарань в Україні. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3125>

10. From Community Sanctions to Restorative Justice: the Belgian Example (T. Peters et al.). Catholic University of Leuven, 2002. URL: www.unafei.or.jp

Вербіцький Роман Ярославович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавр
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович
доцент кафедри теорії держави і права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

БУДАПЕШТСЬКИЙ МЕМОРАНДУМ З ПОЗИЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

У роботі відтворюються перебіг та обставини ліквідації українських Стратегічних Сил стримування (ядерної зброї) та підписання Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (Будапештського меморандуму), а також їх наслідки для національної безпеки і оборони України.

Після проголошення Україною незалежності постало питання про подальшу долю потужного ядерного арсеналу, який знаходився на її території. Ядерний потенціал України складався:

- 176 міжконтинентальних балістичних ракет у складі 43-ї ракетної армії: 130 рідкопаливних SS-19 (по шість боєголовок кожна) та 46 твердопаливних SS-24 (по десять боєголовок кожна) в шахтних пускових установках;
- стратегічні бомбардувальники Ту-95МС та Ту-160 (від 30 до 43);
- ядерні боезаряди стратегічної зброї: від 1514 до 2156;
- тактичні ядерні боезаряди: від 2800 до 4200.

Невдовзі, 19 листопада 1990 р., було підписано й відповідний Договір між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і російською радянською федеративною соціалістичною республікою, який набув чинності 14 червня 1991 р. [1]. Згідно з ним (ст. 1) передбачалося, що «Сторони визнають одна одну суверенними державами і зобов'язуються утримуватись

від дій, що можуть завдати шкоди державному суверенітету іншої Сторони», а також (ст. 6), що «Сторони визнають і поважають територіальну цілісність Української Радянської Соціалістичної Республіки і російської радянської федеративної соціалістичної республіки в нині існуючих у межах СРСР кордонах».

24 серпня 1991 р., у День проголошення незалежності України, Верховна Рада прийняла Постанову «Про військові формування на Україні» (№ 1431-ХІІ), в якій говорилося про створення Міністерства оборони України, всі військові формування, дислоковані на території республіки, підпорядковувалися Верховній Раді України, а урядові України наказувалося приступити до створення Збройних Сил України, Республіканської гвардії та підрозділу охорони Верховної Ради, Кабінету Міністрів і Національного банку України.

Проте вже згодом 28 серпня 1991 р. віце-президент російської федерації О. Руцькой на чолі офіційної делегації ррфср прибув до Києва з метою змусити керівництво України відмовитися від незалежності переглядом кордонів у разі відокремлення України від росії. Відтоді стало зрозумілим, що з мертвого монстра СРСР на північ і схід від України відроджується нове імперське чудовисько – росія.

Попри це, 23 грудня 1991 р. було видано Наказ (№ 4) міністра оборони України К. Морозова «Про організацію безпосереднього управління військами, дислокованими на території України», в якому, зокрема, зазначалося про завдання до 30 грудня 1991 р. створити на базі Київського військового округу оперативну групу Головного штабу Міністерства оборони України й приступити до безпосереднього управління військами, дислокованими на території України. У наказі додавалося, що «приведення військ і сил флоту, що дислокуються на території України, окрім Стратегічних Сил стримування, до бойової готовності здійснювати за рішенням Президента України через міністра оборони України» [2]. При цьому зауважувалося, що зберігалися, до особливого розпорядження, чинні на той час оперативні й мобілізаційні плани. Тобто – старі плани Радянської армії, які достеменно були відомі північним сусідам України – Білорусі та російській федерації, які, щоправда, не розглядалися офіційним Києвом як потенційні агресори, навіть попри попередні криваві події у Прибалтиці, Молдові та на Кавказі тощо. Ці документи були підготовлені експертами України та росії в розвитку положень Алма-Атинської Угоди «Про спільні заходи відносно ядерної зброї» від 21 грудня 1991 р. і Мінської Угоди між державами-учасницями Співдружності Незалежних Держав щодо Стратегічних сил від 30 грудня 1991 р. [3].

Нагадаю, що згідно з Алма-Атинською декларацією, зокрема, передбачалося, що сторони визнають і шанують територіальну цілісність одна одної й непорушність існуючих кордонів. Угодою ж між державами-учасницями Співдружності Незалежних Держав щодо Стратегічних сил «того, у тій угоді зауважувалося, що «на період до повного знищення ядерна зброя, розміщена на території України, знаходиться під контролем об'єднаного командування Стратегічних сил з метою її невикористання і

розукомплектування до кінця 1994 р., у тому числі тактичної ядерної зброї – до 1 липня 1992 р до повної ліквідації ядерної зброї» рішення про необхідність її застосування приймалося Президентом російської федерації (щоправда, формально «за узгодженням з главами Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, України після консультації з главами інших держав-учасниць Співдружності», тобто – в Москві).

Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (Будапештського меморандуму) було підписано 5 грудня 1994 р. між Україною, російською федерацією, Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії і Сполученими Штатами Америки. Вітаючи приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї як держави, що не володіє ядерною зброєю, беручи до уваги зобов'язання України ліквідувати всю ядерну зброю, що знаходиться на її території, у визначений період часу, відзначаючи зміни ситуації в галузі безпеки в усьому світі, включаючи закінчення холодної війни, що створили умови для глибоких скорочень ядерних сил, підтверджують таке:

1. російська федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують Україні їх зобов'язання згідно з принципами Заключного акта НБСЄ поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України.

2. російська федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують зобов'язання утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України, і що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй.

3. російська федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують Україні їх зобов'язання згідно з принципами Заключного акта НБСЄ утримуватись від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, і таким чином отримати будь-які переваги.

4. російська федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують їх зобов'язання домагатися негайних дій з боку Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй з метою надання допомоги Україні як державі-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, в разі, якщо Україна стане жертвою акту агресії або об'єктом погрози агресією з використанням ядерної зброї.

5. російська федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують щодо України їх зобов'язання не застосовувати ядерну зброю проти будь-якої держави-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, крім випадку нападу на них самих, їхні території чи їхні підопічні території, їхні збройні сили або на їхніх союзників з боку такої

держави спільно або в союзі.

6. Україна, російська федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки будуть проводити консультації у випадку виникнення ситуації, внаслідок якої постає питання стосовно цих зобов'язань [4].

Як зазначило Міністерство закордонних справ у заяві, відповідні зобов'язання в Меморандумі щодо України не були виконанні.

«Одна з держав-гарантів – російська федерація – зухвало порушила свої зобов'язання за Меморандумом та базові принципи міжнародного права, окупувавши частину суверенної території України та розв'язавши збройний конфлікт на Донбасі. Сьогодні росія активно мілітаризує територію тимчасово окупованого Криму, перетворивши його на потужну військову базу», – йдеться у заяві.

У МЗС України наголосили, що враховуючи стратегічне розташування Криму, потенційне розміщення росією ядерної зброї на його території ставить під загрозу режим Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, підриває глобальну систему безпеки в цілому і, відповідно, потребує адекватної реакції міжнародної спільноти [5].

Утім, відповідно до Будапештського меморандуму, США та Британія у разі нападу на Україну іншого підписанта меморандуму, тобто росії, лише пообіцяли «проводити консультації». У тексті міжнародного договору також немає жодного механізму гарантування безпеки. В англійському варіанті документу використано фразу «Security assurances», яка українською перекладається як «запевнення», «обіцянки», втім не «гарантії». Оскільки це означало відмінність мовних версій Меморандуму, з нього також прибрали слова про те, що «тексти англійською, російською та українською мовами є рівною мірою автентичними».

Так, США, Британія і росія дійсно взяли на себе зобов'язання домагатися негайних дій для надання допомоги Україні, утім лише в разі ядерного нападу або погрози з боку держави-агресора використати ядерну зброю.

Голова правління Українського кризового медіацентру, посол України в США 2015–2019 рр. Валерій Чалий в ефірі Українського радіо розповів, що зброя Україні, як і будь-якій іншій державі, завжди потрібна, оскільки «зброя – це мир». «Якщо ти готовий захищатись і знаєш, що будь-яка агресія проти тебе буде мати наслідком незворотні втрати, тоді ти забезпечуєш мир. Але хто ж нам тоді дозволив би не бути в ізоляції та мати ядерну зброю? Якби ми хотіли бути Північною Кореєю, то можна було б йти таким шляхом. Тиск був величезний і навряд чи вдалося б уникнути такої ситуації», – пояснив В. Чалий.

Експерт розповів, що Україна прийняла те, що змогла прийняти, втім, внаслідок підписання Будапештського меморандуму, з точки зору безпеки, країна не отримала балансу.

«Я колись розмовляв з людьми, які витиснули з нас таке рішення, і вони сказали: «Ми дуже здивувались, що ви продали свою безпеку». І це почалось при Л. Кравчуку, а не Д. Кучмі, бо всі попередні домовленості вже були

досягнуті. У разі такого роззброєння принаймні поставити питання про систему колективної безпеки треба було. Й будши вже зараз у США і розмовляючи з тими людьми, які в той час вели ці справи, вони казали мені, що могли розглянути таке питання. І це втрачена можливість», – зазначив експерт.

Він зазначив, що, з точки зору сьогодення, є невинуватені очікування тих, хто хоче використати Будапештський меморандум задля значного посилення безпекового середовища навколо України чи гарантій. На думку В. Чалого, входження в систему колективної безпеки, дискусією про документ 26-літньої давності є хибним шляхом.

Одне з п'яти питань під час ініційованого президентом всеукраїнського опитування стосувалося Будапештського меморандуму і звучало як: «чи підтримуєте ви право України на використання гарантій безпеки, визначених Будапештським меморандумом, для відновлення її державного суверенітету і територіальної цілісності?». В. Чалий пояснив, що це опитування президента про Будапештський меморандум було безглуздом, оскільки ставити питання простим людям стосовно чинного міжнародного договору означає ставити під сумнів цю угоду. «Це дуже підступний хід, тому що таким чином розбивається дієздатність цього документу. Й сьогодні ми це обговорюємо лише з однієї причини – тому що це було опитування президента. Будапештський меморандум – політичний документ, дуже слабкий міжнародний договір. Але зараз треба концентрувати всі зусилля не на його обговоренні», – наголосив експерт. Наостанок голова правління Українського кризового медіацентру зазначив, що існує багато інтерпретацій поведінки президента в цьому питанні.

З викладеного вище може стверджувати що чим більше обговорень Будапештського меморандуму, тим ближче обговорення питання позаблоковості та нейтралітету. Це відводить нас від питання приєднання до євроатлантичних структур безпеки, які є в Конституції України [6].

Список використаних джерел

1. Договір між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і російською радянською федеративною соціалістичною республікою від 19 листопада 1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_011#Text

2. Наказ міністра оборони України «Про організацію безпосереднього управління військами, дислокованими на території України». URL: [https://hainyzhnyk.in.ua/doc2/1991\(12\)23.military.php](https://hainyzhnyk.in.ua/doc2/1991(12)23.military.php)

3. Алма-атинська декларація від 21 грудня 1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_189#Text

4. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5 грудня 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text

5. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098#Text

6 Войтюк Т. «Зброя – це мир». Що таке Будапештський меморандум та що він означає для України. URL: <https://suspilne.media/85782-zbroja-ce-mir-so-take-budapestskij-memorandum-ta-so-vin-oznacae-dla-ukraini/>

Вихристюк Євгеній Андрійович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавр
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

НАДЗВИЧАЙНІ ЗАКОНИ В СИСТЕМІ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Однією з необхідних умов розвитку та належного функціонування правової держави, громадянського суспільства є формування єдиної законодавчої бази, яка має забезпечити правову інформованість населення держави як за звичайних умов розвитку держави та різноманітних інституцій громадянського суспільства, так і за умови виникнення надзвичайних (кризових) ситуацій та обставин.

Водночас наявність упорядкованої законодавчої бази є необхідною умовою для забезпечення узгодженості, несуперечності дії нормативно-правових актів держави. Системність законодавства зумовлюється ієрархічністю тих нормативно-правових актів, що становлять його зміст.

Кожен із них характеризується власними особливостями, що зумовлено визначенням його місця в масиві чинних нормативно-правових актів. Це стосується насамперед надзвичайних законодавчих актів, які, на наше переконання, характеризуються власними ознаками, що визначають їхнє особливе місце і роль у системі інших законодавчих актів.

Правова природа надзвичайних законів була предметом наукового осмислення низки вчених-юристів. Однак аналіз їхнього місця в системі чинного законодавства все ще залишається поза увагою науковців. Метою цієї публікації є з'ясування співвідношення надзвичайних законів з іншими нормативними актами вищої юридичної сили та визначення місця надзвичайних законів у системі законодавства України. З огляду на відсутність нормативного визначення місця надзвичайних законів у системі нормативно-правових актів України спробуємо обґрунтувати це, беручи до уваги характеристики співвідношення загального і спеціального правового